

УДК 372.881.111.1'366:004.588

Листратова Ольга Константиновна

кандидат филологических наук,
доцент кафедры иноязычного
речевого общения
Белорусский государственный
университет иностранных языков
г. Минск, Беларусь

Olga Listratova

PhD in Philology, Associate Professor
of the foreign communication
department
Belarusian State University
of Foreign Languages
Minsk, Belarus
atv-asp@mail.ru

ПРЫКЛАДНОЕ ПРАГРАМНАЕ ЗАБЕСПЯЧЭННЕ СПЕЦЫЯЛЬНАГА ПРЫЗНАЧЭННЯ ЯК СРОДАК АПТЫМІЗАЦЫІ ЗАСВАЕННЯ АНГЛАМОЎНАЙ ПОЛІМАРФЕМНАЙ ЛЕКСІКІ

Дадзены артыкул прысвечаны пытанням прымянення сучасных інфармацыйных тэхналогій у працэсе засваення англійскай мовы як замежнай. У артыкуле апісана распрацаванае аўтарам прыкладное праграмнае забеспячэнне спецыяльнага прызначэння, якое складаецца з комплексу заданняў, накіраваных на выкананне пяці тыпаў лінгвакагнітыўных дзеянняў па мадэляванню структуры полімарфемнай англамоўнай лексікі, яе семантызацыі, дыферэнцыяцыі, выяўленню парадыгматычных і сінтагматычных зносін англамоўных лексічных адзінак і іх марфалагічных элементаў. Праз апісанне вынікаў навучальнага эксперыменту раскрываецца патэнцыял распрацаванага праграмнага забеспячэння для засваення полімарфемнай англамоўнай лексікі і паказваецца, як прымяненне камп'ютарных праграм дазваляе аптымізаваць працэс фарміравання замежнай маўленчай дзейнасці.

Ключавыя словы: прыкладное праграмнае забеспячэнне; камп'ютарны лінгватрэнажор; інтэрактыўнасць; англамоўная полімарфемная лексіка; семантызацыя; мадэляванне структуры лексічных адзінак; дыферэнцыяцыі лексічных адзінак.

APPLIED SOFTWARE FOR SPECIAL PURPOSES AS A MEANS OF OPTIMIZING THE ACQUISITION OF ENGLISH POLYMORPHEMIC VOCABULARY

The article is dedicated to the issues of applying modern information technologies in the process of mastering English as a foreign language. The article describes the applied software for special purposes developed by the author. The software consists of a set of tasks aimed at performing five types of linguo-cognitive actions related to modeling the structure of polymorphemic English words, their semantization, differentiation and identification of paradigmatic and syntagmatic relations established between English lexical units and their morphological elements. The description of the results of the undertaken experiment reveals the potential of the developed software for mastering polymorphemic English vocabulary and shows how the use of computer programs can optimize the process of developing foreign language speech activity.

Key words: applied software; computer linguistic trainer; interactivity; English polymorphemic vocabulary; semantization; modeling word structure; lexical units differentiation.

Падчас функцыянавання ў мове слова з'яўляецца не застылай, нязменнай адзінкай, а ўяўляе сабой адзінку рухомую, якой уласцівы шэраг фармальных і семантычных мадыфікацый. Аснову авалодання лексікай вывучаемай мовы складае засваенне сістэмы магчымых мадыфікацый. Базай разумення састаўленасці полімарфемнага слова з марфалагічных элементаў, што валодаюць значэннем і змяняюць такім чынам семантыку слова-асновы, з'яўляецца фарміраванне сістэмы лінгва-кагнітыўных дзеянняў, накіраваных на выяўленне ўзаемазалежнасці паміж семантычнымі і структурнымі характарыстыкамі слова. Вынікам засваення гэтай узаемасувязі індывідам выступае станаўленне ў яго здольнасці выконваць тры віды дзеянняў з полімарфемнымі словамі, менавіта 1) выводзіць семантыку полімафемнага слова, 2) мадэляваць структуру, якая адпавядае канкрэтнай сітуацыі маўлення, і 3) дыферэнцыраваць лексічныя адзінкі, якім характэрна агульнасць марфалагічнага элемента (кораню або афіксу).

Для забеспячэння асоб, якія вывучаюць англійскую мову як замежную, магчымасцю сфарміраваць здольнасці выконваць названыя вышэй лінгва-кагнітыўныя дзеянні намі было распрацавана даступнае для выкарыстання прыкладное праграмнае забеспячэнне спецыяльнага прызначэння – камп'ютарны лінгватрэнажор ModeSt. Яго функцыянальнай асаблівасцю з'яўляецца накіраванасць на апрацоўку полімарфемных лексічных адзінак англійскай мовы праз раскрыццё значэнняў, якія закладзены ў іх марфалагічных элементах.

Выбіраючы спосаб рэалізацыі задуманага забеспячэння было вырашана, што ў дачыненні да пастаўленых задач неабходнасць вывучаць асяроддзі і пісаць праграму на мовах праграмавання адсутнічае. Такое прыкладное праграмнае забеспячэнне спецыяльнага прызначэння можа быць рэалізавана з дапамогай інструментальных сродкаў агульнага праграмнага забеспячэння Microsoft PowerPoint. Выкарыстанне яго тэхналагічных магчымасцей, такіх як а) гіперспасылкі, якія дазваляюць арганізаваць неабходны кантэнт у выглядзе гіпертэксту і адкрыць доступ да гіпертэксту менавіта ў тым месцы, якое карыстальнік лічыць патрэбным у кожны канкрэтны момант апрацоўкі слова,

б) трыггеры, якія ўяўляюць сабой аб'екты на экране, клік мышшу па якіх дае магчымасць ацаніць правільнасць сваіх дзеянняў [1, с. 87],

дазволіла распрацаваць дынамічны інтэрактыўны сродак засваення англамоўнай лексікі. Інтэрактыўнасць у дадзеным выпадку рэалізуецца праз прадстаўленне карыстальніку магчымасці самастойнага актыўнага дзеяння, калі, наводзячы мышшу на тыя ці іншыя элементы на экране, ён спрабуе, памыляецца, шукае і знаходзіць правільныя адказы, якія актывізуюць яго самастойную кагнітыўную дзейнасць і спрыяюць больш хуткаму і якасному засваенню новай лінгвістычнай інфармацыі.

У распрацаванае прыкладное праграмнае забеспячэнне ўваходзіць комплекс з 29 серый заданняў пяці тыпаў, накіраваных на выкананне лінгва-кагнітыўных дзеянняў па:

- мадэляванню структуры англамоўнага слова з зададзенай семантыкай;
- семантызацыі полімарфемнага слова праз раскрыццё значэнняў яго марфалагічных элементаў;
- дыферэнцыяцыі лексічных адзінак, для якіх характэрны агульны марфалагічны элемент (корань або афікс);
- выяўленню парадыгматычных адносін, у якіх знаходзяцца лексічныя адзінкі;
- устанаўленню сінтагматычных адносін, у якія ўступаюць англамоўныя марфалагічныя элементы.

Заданні першага тыпу накіраваны на фарміраванне механізма мадэлявання структуры слова з неабходнай семантыкай і засваенне сінтагматычных сувязей марфем. На экране прадстаўлены простая невытворная англамоўная лексічная адзінка і яе пераклад на рускую мову. Справа прыведзены спіс з чатырох англамоўных афіксаў. Пры выбары карыстальнікам афікса адэкватнага для ўтварэння полімарфемнага слова яно з'яўляецца на экране. Пры няправільным выбары праграма паведамляе пра памылку.

Мэтай заданняў другога тыпу з'яўляецца навучанне сістэме лінгва-кагнітыўных аперацый, неабходных для вываду семантыкі вытворнага слова. Падчас выканання на экране прадстаўлены полімарфемная англамоўная лексічная адзінка і тры аднакарэнныя рускамоўныя лексічныя адзінкі, адна з якіх з'яўляецца карэктным перакладам першай. Для вызначэння слова-перакладу карыстальнік выконвае марфалагічны разбор англамоўнага слова і на падставе ведаў значэнняў марфем ажыццяўляе яго семантызацыю. Пры наведзенні мышшу на рускамоўныя лексічныя адзінкі праграма паведамляе пра карэктнасць выканання задання.

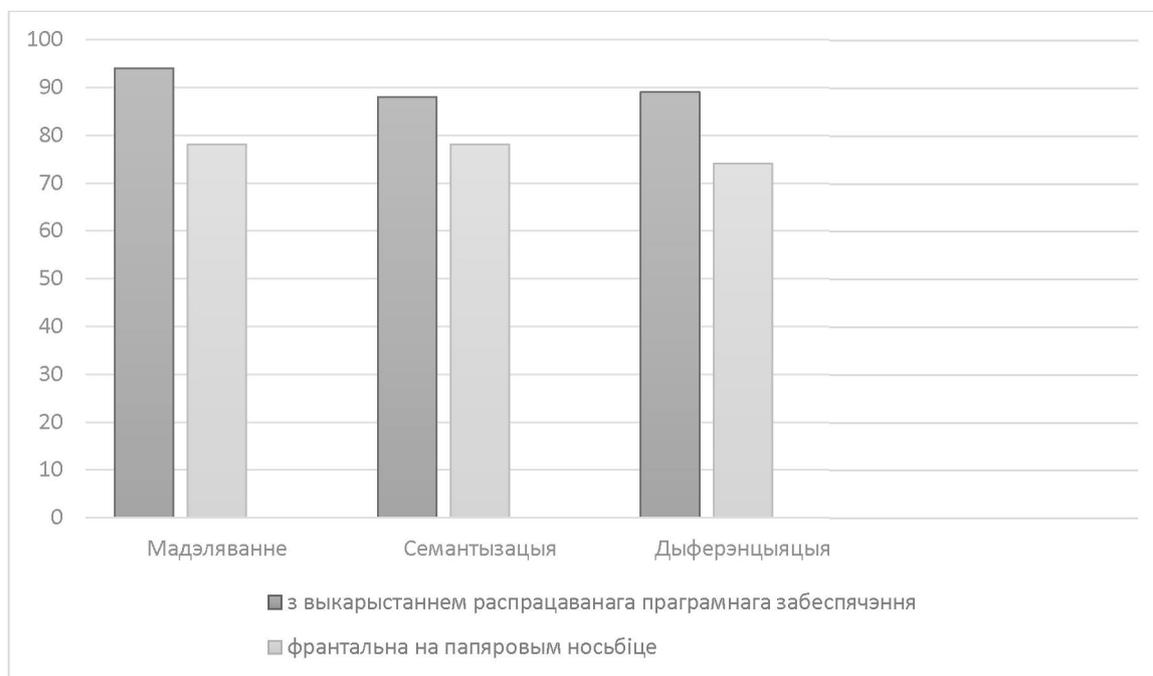
Выкананне заданняў трэцяга тыпу спрыяе засваенню карыстальнікам сінтагматычных адносін англамоўных марфем, канвенцый і асаблівасцей іх спалучальнасці. На экране прадстаўлены англамоўныя афікс і чатыры словы розных частак мовы. Выбар лексічнай адзінкі, якая можа спалучацца з прапанаваным афіксам, выклікае з'яўленне на экране полімарфемнага вытворнага слова. У выпадку выбару сінтагматычна несумяшчальнай з зададзеным афіксам каранёвай марфемы праграма паведамляе карыстальніку пра памылку.

Мэтамі заданняў чацвёртага тыпу выступаюць засваенне сінтагматычных адносін марфем і парадыгматычных адносін слоў, пабудаваных па розных словаўтваральных мадэлях, а таксама фарміраванне лінгва-кагнітыўных дзеянняў па мадэляванню структуры полімарфемнага слова. На экране зададзены невытворная англамоўная лексічная адзінка і спіс афіксаў (у адпаведнасці з лікам Мілера 7 ± 2). Пры кліку мышшу па афіксах, якія могуць выкарыстоўвацца для пабудовы вытворных ад зададзенага слова, на экране з'яўляюцца полімарфемныя словы і іх пераклад. Пры некарэктным выбары афікса праграма паведамляе карыстальніку пра памылку.

Заданні пятага тыпу накіраваны на пераадоленне інтэрферэнцыі роднай мовы праз фарміраванне англа-рускіх марфемных адпаведнасцяў. На экране прадстаўлены рускамоўны афікс, спіс англамоўных афіксаў, адзін з якіх адпавядае рускамоўнай марфеме, і англамоўнае невытворнае слова. Наводзячы мыш на англамоўныя афіксы, карыстальнік даведваецца пра правільнасць выканання задання.

Распрацаванае праграмнае забеспячэнне прайшло шасцігадовую апрабачку і было ўкаранёна ў працэс навучання англійскай мове ў сярэдніх спецыяльных навучальных установах Рэспублікі Беларусь у 2019 годзе. У ходзе апрабачкі для праверкі эфектыўнасці створанага праграмнага забеспячэння быў арганізаваны навучальны эксперымент, падчас якога была праведзена серыя ўрокаў з выкарыстаннем пяці інтэрактыўных серый лінгватрэнажора ModeSt.

Эксперымент паказаў, што фарміраванне лінгва-кагнітыўных дзеянняў па семантызацыі полімарфемных англамоўных лексічных адзінак, мадэляванні іх структуры і дыферэнцыяцыі лексічных адзінак, для якіх характэрны агульны марфалагічны элемент, з дапамогай распрацаванага комплексу адкрывае рэальныя перспектывы для авалодання полімарфемнай англамоўнай лексікай, паколькі дазваляе значна павысіць паказчыкі падсыпытных, дасягнутыя падчас працы фронтальна на папяровым носьбіце.

Параўнальны аналіз вынікаў падсыпытных па мадэляванні структуры, семантызацыі і дыферэнцыяцыі полімарфемных англамоўных лексічных адзінак, %

Як паказвае Рисунак, пры выкарыстанні распрацаванага праграмнага забеспячэння падсыпытныя дасягнулі паказчыка ў 94 % пры мадэляванні

структуры полімарфемнага англамоўнага слова, 88 % – пры яго семантызацыі і 89 % – пры дыферэнцыяцыі лексічных адзінак з агульным марфалагічным элементам. Атрыманыя паказчыкі значна перасягаюць паказчыкі, дасягнутыя пры працы фронтальна на папяровым носьбіце: 74–78 % ва ўсіх трох відах лінгва-кагнітыўнай дзейнасці. Атрыманне параўнальна высокага выніку пацвярджае эфектыўнасць прапанаванага праграмнага забеспячэння і сведчыць пра задавальненне з яго дапамогай патрэбаў навучэнцаў у лінгвістычна адаптаванай падачы ведаў.

Вынікі навучальнага эксперыменту паказалі, што апработка з дапамогай распрацаванага забеспячэння сістэмы лінгва-кагнітыўных дзеянняў па семантызацыі англамоўных лексічных адзінак, мадэляванню структуры полімарфемнага слова з зададзенай семантыкай, дыферэнцыяцыі лексічных адзінак, для якіх характэрны агульны марфалагічны элемент (корань або афікс), а таксама па выяўленню парадыгматычных і сінтагматычных адносін, у якіх знаходзяцца лексічныя адзінкі і іх марфалагічныя элементы, адкрывае рэальныя перспектывы для засваення лексікі англійскай мовы, паколькі:

1) дазваляе зрабіць працэс навучання інтэрактыўным і ўвесці ў яго элемент гульні, што рэалізуецца праз прадастаўленне навучэнцу магчымасці самастойнага актыўнага дзеяння;

2) садзейнічае аптымізацыі працэса фарміравання іншамоўнай маўленчай дзейнасці праз арганізацыю інтэрактыўнага дыялогу;

3) стварае магчымасць павысіць матывацыю навучання за кошт аперывавання вывучаемымі аб'ектамі, выканання даступных заданняў з паралельнай візуалізацыяй вывучаемых лінгвістычных з'яў і аб'ектаў;

4) забяспечвае магчымасць самастойнага выбару рэжыму вучэбнай дзейнасці і даступнасць формаў прадстаўлення лінгвістычнага матэрыялу;

5) уключае кожнага ў працэс навучання і пашырае сферу самастойнай дзейнасці;

6) забяспечвае дыферэнцыраваны падыход і індывідуалізацыю навучання, якія ляжаць у аснове лінгвістычна-дыдактычных прыёмаў работы пры авалоданні замежнымі мовамі;

7) дазваляе пераадолець псіхалагічныя бар'еры, якія ўзнікаюць ў працэсе авалодання замежнымі мовамі, асабліва на пачатковых этапах;

8) фарміруе інфармацыйную культуру асабы праз прадастаўленне магчымасці паралельна засвойваць замежную мову і навучыцца выкарыстоўваць камп'ютар як рабочы інструмент.

ЛІТАРАТУРА

1. Листратова О. К. Структура и семантика англоязычной лексики в аспекте восприятия лицами с нарушением слуха и речи : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.21. Минск, 2023. 178 л.